

Modern Bir Retorik Okuması Olarak Hadis Rivayetlerinde Anlatım Tekniklerinin Varlığı Sorunu -Hudeybiye Antlaşması Örneği-

Soner Gündüzöz

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
gunduzoz@hotmail.com

Özet

Bu makale modern anlatı bilim tekniklerinden yararlanılarak hadislerin edebî bakımdan incelenmesini kendisine konu edinmiştir. İncelemenin odak noktasını bir edebî metnin yapısını düzenleyen en önemli karakteristik özellik olan olay örgüsünün hadislerde bulunup bulunmadığı tartışması oluşturmaktadır. Bir hadisteki olay örgüsünün varlığı, râvi veya müellifin bir anlatıdaki bilinçli tasarruf ve planlamasını gerekli kılmaktadır. Bu konuda Hudeybiye antlaşması sırasında yaşanan olayları konu alan benzer iki rivayet esas alınmıştır. Bunlardan biri Muhammed b. Ubeyd-Muhammed b. Sevr- Ma'mer- ez-Zühri-Urve b. Ez-Zübeyr-el-Misver b. Mahreme isnadıyla Ebû Dâvud'un (ö. 275/888) Sünen'inde yer almaktadır. Diğeri ise aynı olayla ilgili olmakla birlikte yaklaşık on kat daha uzun bir metin olarak Abdurrazzak-Ma'mer- ez-Zühri-Urve b. Ez-Zübeyr- el-Misver b. Mahreme ve Mervan b. el-Hakem isnadıyla Ebû Bekir Abdurrazzak b. Hemmâm es-San'ânî'nin (ö. 211/826) el-Musannef'inde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anlatı Bilim, Olay örgüsü, Ebû Dâvud-Sünen, Abdurrazzak-Musannef.

A Modern Rhetoric Reading The Problem of Narrative Techniques -Hudeybiya Treaty-

By using narrative techniques of modern literary respect, this article examined some hadith texts. The focus of our investigation is discussion of whether there is the plot in the hadith texts. This is most important characteristic feature in literary texts. The presence of the plot requires a conscious planning of ravis or the authors in narrative texts. Based on similar two-story about Hudeybiya Treaty subject are described. A text is attributed to Abu Davud. The text in Abu Davud's Sunen includes referance of Muhammed b. Ubeyd-Muhammed b. Sevr- Ma'mer- ez-Zühri- Urve b. Ez-Zübeyr-el-Misver b. Mahreme. Other text is ten times longer than that. The text is attributed to Abdurrazzak. This text in Abdurrazzak's Musannaf includes referance of Abdurrazzak-Ma'mer- ez-Zühri-Urve b. Ez-Zübeyr- el-Misver b. Mahreme ve Mervan b. El-Hakem.

Key Words: Narratology, Plot, Abu Davud-Sunan, Abdurrazzak-Musannaf.

Atıf

Soner Gündüzöz, *Modern Bir Retorik Okuması Olarak Hadis Rivayetlerinde Anlatım Tekniklerinin Varlığı Sorunu -Hudeybiye Antlaşması Örneği-*, Marife, Bahar 2011 S. 9-30

Giriş: Anlatı Bilim Işığında Bir Tahlil Denemesi

Bu makale 'anlatı bilim'in (narratology) bakış açısı bağlamında hadis metinlerinin incelenmesinin gerekliliği düşüncesinden yola çıkarak Misver b. Mahreme hadisi örneğinde hadis metninin olay örgüsü (plot) terimi çerçevesinde bir tahlilini hedeflemektedir. "Anlatı bilim" terimi, 1970'li yıllarda Gérard Genette, Mieke Bal, Gerald Prince ve başka yapısalci eleştirmenler tarafından yaygınlaştırılmış bir terimdir¹. Anlatı geniş kapsamlı Aristotelesçi tanımına göre içinde olay örgüsü bulunan bir eserdir. Bu çerçevede hadis metinlerinin pek çoğunda, -çerçevesi ravi veya müellif tarafından çizilen- bir olay örgüsünün varlığından bahsetmek mümkün görünmektedir.

Edebi eserler yapıları gereği olay örgüsü olarak ifade ettiğimiz metin içi bir yapıyı gerektirmektedir. "Kuşkusuz kurgusal olan ile olgusal olan birbirlerinden farklı yanlara sahiptir. Tarihsel ve biyografik olayların inşasında, kurmaca olaylar için geçerli olmayan bir sınırlama söz konusudur. *Savaş ve Barış*, ancak bir Tolstoy'un kurabileceği benzersiz bir dünya olsa da, ders kitaplarında ve haber programlarında İkinci Dünya Savaşı'nın sayısız hikâyeleştirilmesi ortak bir dünyaya değinmek zorundadır. Ortak bir olaylar kümesinin farklı anlatılışları birbirine benzetmektedir. Çünkü tüm eylemin içinde yer aldığı tek bir evren ya da başvuru çerçevesi vardır. Bununla birlikte gerçek dünyadaki olaylar yine de oluşturulur; yalnızca rapor edilmez²." Hadis metinleri de gerçek dünyayı yansıtır, fakat rivayet sırasında ravi her olayı aktarmayabilir, bazen nakletmesi gerektiği kadarını bize iletir. Bu ise metni bir düzenleme biçimidir.

Metinlerde tarihsel bazı olaylar atlanmakta, diğer bazıları ön plana çıkarılmakta ve bazı olaylara ise sadece temas edilmektedir. Zira bir edebi ürün gerçeği sadece yansıtmaz, aynı zamanda onu (yeni bir biçimle) şekillendirir³. Edebiyat semiotiği (yazınsal göstergebilim) açısından edebiyat, belli bir toplumsal kültür tarafından edebî olarak kabul edilen ve kendine özgü niteliklerle donanmış iki temel düzlemde, yani anlatım ve içerikten oluşan metinler toplamıdır⁴. "Edebiyat çalışmaları, semiotik bir yaklaşımla ifade edilecek olursa gösterilen ile ilgili değil, göstergeyle ilgilidir⁵. Roland Barthes bu çerçevede 'Edebiyat varlığını tekniğe borç-

¹ Gérard Genette, *Narrative Discourse*, Cornell University Press, 1980; Mieke Bal, *Narratology: Essais sur la signification narrative dans quatre romans modernes*, Paris, 1977; Gerald Prince, *Narratology: The Form and Functioning of Narrative*, Berlin, 1982.

² William L. Randall, *Bizi 'Biz' Yapan Hikâyeler: Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995, s. 140.

³ Özdemir İnce, *Yazınsal Söylem Üzerine*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2002, s.67.

⁴ Mehmet Rifat, *Göstergebilimin ABC'si*, Simavi Yay., 1992, s. 66.

⁵ Göstergebilim, gösterge dizgelerinin bilimi anlamına geldiğine göre, gösterge (signe) kavramı, ilke olarak bu bilimin temelidir. Gösterge bir kavramla işitimi imgesini birleştirir. Bkz. Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, 1979, s. 60. İşitimi imgesi göstergenin (kelimedeki) sesi, kavram ise anlamıdır. Pierre Guiraud, *Göstergebilim*, çev. Mehmet Yalçın, İmge Yay., Ankara, 1994, s. 8. Göstergeyi sadece bir gösterenle bir gösterilenin toplamı olarak görmek yanlıştır. Onu tek başına aldığımızda değerini ölçemeyiz. Göstergeyi parçası olduğu sisteme yerleştirmek gerekir. Göstergenin anlamını komşu terimler sınırlar. Bkz. Süheyla Bayrav, *Yapısal Dilbilimi*, Multilingual, İstanbul, 1998, s. 66.

lu, başka bir şeye değil' demektir. Bu gerçeği semantik (anlambilim) terimleriyle ifade edecek olursak şu sonuç ortaya çıkar: Eserin özelliği sakladığı anlamlarda değil, bu anlamlara verilmiş biçimlerde dir⁶."

Burada hadis metinlerini belki edebiyata ait metinlerden bir yönüyle farklı kılan bir hususa dikkat çekmekte fayda vardır. Biz bir edebi metinde yer alan sayı, tarih, yüzde vb. hususları doğrulatma ihtiyacı duymayız. Okuduğumuz metnin, gerçekleri ve doğruları bire bir ölçüde tekrarlamadığını, bunları gerçeklik duygusu uyandıracak şekilde yansıttıklarını ya da gerçekliği yeniden kurduklarını hatırlarız. Hadislerde yer alan bilgilerin ise -genellikle ortada bir metafor veya fiten rivayetleri bağlamında ortaya konulmuş özel bir kurgu yoksa-, gerçeklik olduğunu düşünürüz. Hatta bunun da ötesinde akli zorlayan pek çok rivayet, iman edilerek çeşitli serhlerle rasyonelleştirilir. Onların bu dünyaya ait olmaması veya alışageldiğimiz türden olaylar içermemesi hiç de önemli değildir. Örneğin "İncil, bir peri masalı içeren veya peri masallarının tamamının özünü içeren daha büyük türden bir hikâyeye içerir. Birçok mucize içerir. Bunlar garip bir biçimde sanatsal, güzel ve çekici, kendine özgü mitsel mucizelerdir, fakat bu hikâyeler, yine de tarih ve asıl dünyaya dâhil edilmiştir. Örneğin Hz. İsa'nın doğumu böyledir; yeniden canlanma ve cisimleşmesi de böyle. Bu anlatılar (kendi kurgusu içinde) gerçeğin içsel tutarlılığına sahip olma iddiasındadır⁷."

"Gerçek dünyada doğruluk (truth), anlatı dünyalarında ise güven (trust) ilkesinin egemen olması gerektiğini düşünürüz. Oysa gerçek dünyada doğruluk ilkesi kadar güven ilkesi de önemlidir. Napolyon'un 1821'de öldüğünü deneyim yoluyla bilmeyiz. Tam tersine kendi deneyimimize dayandığımızda yaşamış olduğumuza bile söyleyemedik. Nihayetinde gerçek dünyanın temsilini kabul etme tarzımız, kurmaca bir kitabın temsil ettiği olası bir dünyanın temsilini kabul etme tarzımızdan farklı değildir⁸."

A. Hadis Metninin Retorik Stratejisine Dair Birkaç Not

Hadis metinleri anlatıcılar tipolojisi ile ilgili ciddi çalışmalara muhtaç durumdadır. Chatman'ın kurmaca bir anlatıdaki anlatıcıları altı figür olarak tespit ettiği düşünülürse⁹ hadis metinlerinin farklı yapılarla göre anlatıcı tipolojisinin nitel ve nicel olarak tespit ve tasnifi için özel çalışmalar yapılmasının karmaşık bir alana ait değerlendirmeyi göğüslemek olduğu anlaşılacaktır. Biz bunun müstakil bir çalışmanın konusu olabileceğini kabul ederek, anlatıcı tipolojisi bakımından pek çok hadiste "olaya karışan kişi veya başka bir ifadeyle olayın kahramanı/asıl karakterin olayı bizzat anlattığı" şeklindeki bilimsel olarak -çok tutarlı olmasa da-, bu makalenin temel anlatımını ortaya koyma bakımından işlevsel olan bir ön kabulü benimseyeceğiz.

⁶ İnce, *Yazımsal Söylem*, s. 70; ayrıca Barthes'in söz konusu düşünceleri için bkz. Roland Barthes, *Yazı Nedir?*, Hil Yay., İstanbul, 1987, s. 75.

⁷ J. R. R. Tolkien, *Peri Masalları Üzerine*, Altıkkırkbeş Yay., İstanbul, 1999, s. 98.

⁸ Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, Can Yay., İstanbul, 1996, s. 104.

⁹ Bkz. Yavuz Demir, *İlk Dönem Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2002, s. 24.

1. Rivayetlerde asıl karakter sorunu

Rivayetlerde asıl karakterin anlatımı seslendirdiği durumlarda bile, okuyucu şunun farkındadır. Her ne kadar olayı aktaran ravi bu olayın kahramanı ise de verilmek istenen mesaj bu karakterde saklı değildir. Dolayısıyla bu karakter, daha en başta zihinde ikincil bir karakter olmaya itilmektedir. Zira asıl mesajı verecek olan, -bazı durumlarda metindeki işlevi ve rolü sınırlı bile olsa- metnin üstünde bir değere sahip olan karakterdir. Bu ise Peygamberin kendisidir. Bu şekilde paradoksal bir metin inşa edilmiş olmaktadır. Zira okuyucu, metinde olayın kahramanı olan asıl karakter kim olursa olsun, - bir hadis metni okuduğunun farkında olarak- önceden metnin dışında otoritesini kabul ettiği Peygamber figürünü dikkate alacak ve metindeki asıl karakteri daima ikincil bir karakter olarak algılayacaktır. Bu doğrultuda son sözü söyleyecek olan da olayın kahramanı ve birçok yerde anlatıcı durumunda olan asıl karakter değil, zihinde bulunan metin-üstü karakterdir. Bu ise Hz. Peygamber'in kendisidir.

Aslında bu anlamda hadis metni, olay örgüsü ve karakterleri bakımından Hz. Peygamberin sahneye çıkması için oluşturulmuştur. Dolayısıyla ortada bir anlatı varsa da nihayetinde bu anlatının karakterleri arasındaki ilişkiler ağı ve verilen her türlü detay, nihayetinde adeta "metnin üstündeki karakter" in, yani Allah Resulü figürünün üstünde bir değer ve güce sahip değildir. Kısaca metnin var kılınması Hz. Peygamberin karizmasının bir gereği ve sonucudur. Bu, modern edebiyatta pek az örneği görülebilecek şekilde oldukça karmaşık ve kendine özgü paradoksal bir yapıdır.

2. Rivayet Zincirinin İşlevi ve Hadis Metinlerinin Karakteristiği

Okuyucunun algılama zorluğu çekmemesi için hadis metnindeki bu paradoksa önceden hazırlanması gerekmektedir. Aslında rivayet zincirinin hadis metninin mevsukiyetini ortaya koyan boyutu dışında, metnin bir parçası olarak ifa ettiği en büyük işlev de bu paradoksun aşılması noktasındadır. Kur'an okumadan önce abdest alınması, (eûzü) besmele okunması veya bazı surelerdeki hurufu mukattaalar, okunacak metnin, herhangi bir metin değil, ilahi kelâm olduğuna zihinleri hazırladığı gibi, benzer şekilde hadislerdeki rivayet zinciri de, bu metnin herhangi bir metin değil, hadis metni olduğuna okuyucuyu hazırlamaktadır. Kur'an-ı Kerim ve hadis metinleriyle tamamen farklı bir düzlemde yer almakla birlikte, sık karşılaştığımız bir anlatı türü olarak masalların kurgusundaki başlangıç ifadeleri, söz konusu durumla şekli bir yakınlık içindedir. "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde..." şeklindeki giriş, ilk başta dinlenecek olan metnin bir masal olduğunu çok açık bir dille dinleyiciye şu mesajı vererek ortaya koymaktadır: "Ey dinleyici, birazdan dinleyeceğin hikâyede olağanüstü şeyler olacaktır, gündelik yaşamında algıladığından farklı bir zaman ve mekân kullanımı ile karşılaşacaksınız, şaşırma." Bu durum aslında, Umberto Eco'nun "okur sözleşmesi" adını verdiği şeyle örtüşmektedir. Eco, kurmaca okurunun bu şekilde görünmez ve yazılı olmayan

bir anlaşmaya bağlı kalarak metni okumaya giriştiğini söylemektedir. Böylece masal girişlerindeki, tekerlemenin dayattığı gerçeküstü anlamı kabulleniriz¹⁰.” Bu kabullenmeye benzer bir durum aşağıda kaydedilen Edward Lear’ın nükteli şiiridir. Burada anlatılanları yadırgamadan kabullenişimiz ise başlangıçtaki ifadelerden ziyade metnin şiir formu ile oluşturulmasının bize verdiği serbestlik duygusudur. Zira Octavio Paz’ın ifadesiyle şiirsel yaratış, dile saldırı ile başlar¹¹.”

Perulu yaşlı bir adam varmış
Güveç yapan karısına bakarmış;
Ama karısı bir dalgınlık anında
Pişirivermiş onu fırında
Şu Perulu, talihsiz adammış

Söz konusu şiir masal estetiği ile kaleme alınmıştır. “Masalarda ise estetik yapıyı oluşturan şey, beklenmedik şekilde yan yana gelen unsurlardır, böylece masal girişlerindeki zıt bağdaştırmalar ve tekerlemelerdeki zıtlıklar ve beklenmedik olaylardan kurulu bir edebî zevk oluşmaktadır¹².” Üstelik söz konusu şiir, Lear’ın bize Perulu yaşlı adamın talihsiz olduğunu belirten dolaylı ve dokunaklı yorumu, öykünün değil, söylemin bir parçasını oluşturmaktadır. Bir anlamda öykü değil, söylem modern okura yaşlı adamın yazgısından duygulanması gerektiğini iletmeye çalışır. Ancak beraberinde saçma ve ironik bir düz anlamı gerektiren limerick biçimi de söylemin bir parçasını oluşturur. Dolayısıyla limerick biçimini seçmekle Lear, New York Times’ın söylemsel tarzıyla anlatıldığında bizi ağlatabilecek olan bir öyküye gülebileceğimizi belirtmektedir¹³.” Bu şiiri bir gazete tarafından anlatılmıyormuş gibi anlatmayı denediğimizde şöyle bir metinle karşılaşırız:

Lima, 17 Mart. Peruvian Chemical Bank’ta memur olarak çalışan iki çocuk babası 41 yaşındaki Alvaro Gonzales, dün tipik bir yerel yemek hazırlamakta olan karısı Lolita Sanchez de Medinaceli tarafından yanlışlıkla pişirilmiştir.

Gazetede bir haber formatına sokulmuş olan bu anlatım kuşkusuz Lear’ınki kadar güzel değildir. Çünkü Lear öyküyü anlatmasına anlatmaktadır; fakat öykü onun anlatısının yalnızca içeriğidir. Bu içeriğin bir biçimi, biçime özgü bir düzeni vardır¹⁴. Bu durum gazete haberlerinin belli düzen biçimleri taşımadığı anlamına da gelmez. Zira gazete haberlerinde de “ters piramit”, “normal piramit”, “kampikerden sonra dört köşe anlatım” olarak ifade edilen belli başlı örgütleniş biçimleri vardır¹⁵. Bu biçimlerden herhangi biri; haberin gazete üzerinde bulunması, bir

¹⁰ Murat Gülsoy, *Büyübozumu: Yaratıcı Yazarlık Kurmacanın Bilinen Sırları ve İhlâl Edilebilir Kuralları*, Can, İstanbul, 2006, s. 119.

¹¹ İnce, *Yazımsal Söylem*, s.63.

¹² Ali Fuat Bilkan, *Masal Estetiği*, Timaş Yay., İstanbul, 2001, s. 68.

¹³ Eco, *Anlatı Ormanları*, s. 45.

¹⁴ Eco, *Anlatı Ormanları*, s. 44.

¹⁵ Haberin farklı aktarım örnekleri için bkz. Kemal Aslan, *Haber Nasıl Okunur?: Haberde İdeoloji, Söylem, Anahtar Kitap*, İstanbul, 2004, s.83-89.

haber ajansına dayanması gibi hususlarla birlikte bir bütünlük içinde söz konusu anlatının bir gazete haberi olduğunu okuyucuya bildirir.

Bu doğrultuda yukarıdaki örnekle ilgili olarak “şirde çok doğal karşıladığımız öykü, nasıl olmaktadır da bir gazete haberinde eğreti durmaktadır?” sorusu akla gelmektedir. Kuşkusuz bunun cevabı bir bakıma, bir masal tadındaki söz konusu şiirde olduğu gibi fantastiğin insancılaştırılmasının modern dünyada fazla bir değer ifade etmemesinde yatmaktadır. Birer hayal kulesi hâlinde var olan masalların tılsımlı nesnelere, artık teknolojik buluşlarla yer değiştirmiş olması masal veya fantastiğin kurgusunu günümüzde örselemiştir. Telefon, radyo ve uçak gibi teknolojik ürünlerle iç içe bir rasyonel dünyada şekillenmiş olan zihinlerin, uçan halı imgesi gibi edebiyatın hayal unsurunu kabullenemez olması kadar doğal bir şey yoktur¹⁶. Fakat yine de bir perimasalının özelliği doğaüstü konumundan değil, belli yazı türüne ait olmasından ileri gelmektedir. Hayali unsurlar içermekle birlikte daha çok gerçek düzlemde ilerleyen Bin bir Gece Masalları ya da Hoffmann’ın masallarını da peri masalı kabul etmek gerekecektir, ama böyle değildir. Onlar daha çok olağanüstü masallardır¹⁷.

Öte yandan, şiirin gerçek ile tuhaf olanın birleşiminden meydana gelen belirsizlik ve kararsızlık duygusuyla ilgilenmediği, metni sadece bir söz zinciri olarak görüp metni düz anlamıyla aldığı ve asıl şiirselliği sağlayanın da düz anlamın bükülmesinden veya çarpılmasından geldiği düşünülür. Ayrıca kurmaca için kişi, eylem, ortam, çerçeve vb. gibi metinsel olmayan gerçeklik göstergesi unsurlar söz konusuysa, şiir söz konusu olduğunda uyak, ritim ve retorik unsurlardan bahsedebiliriz¹⁸. Şiirsel söylemin, yaşam deneyi ve okurun alımlama eylemi arasında izlek, derin tasarım, derin yapı ve temel ya da yüzey yapı şeklinde son derece karmaşık bir yapı dizgesi sunduğunu da söyleyebiliriz¹⁹. Sorunun diğer bir cevabı ise öykünün gazetede yeni bir kurgu ile anlatılmaya gereksinim duymasıyla ilgilidir. Haber bir kere “Hunharca işlenmiş bir cinayet” başlığını çoktan hak etmektedir. O zaman olay örgüsü değişecek, şiirde ifade edildiğinin aksine böylesi bir eylemin yanlışlıkla değil, taammüden olduğunun belirtilmesi gerekecektir.

Benzer şekilde miraç öncesindeki *şerhu’s-sadr* olayını Müslim’den uyarlayarak bir gazete haberine dönüştürsek ortaya şöyle bir haber çıkabilir:

Ebû Zer bildiriyor. Mekke, 27 Recep, hicretten önce 1-m.621,

Büyük Buluşma

Hz. Muhammed Mekke’de evindeyken, tavanı yarıldı. Gökten Cibril indi, Cibril, Hz. Muhammed’in göğsünü yardı sonra göğsünü zezem suyu ile yıkadı, hikmet ve imanla dolu altından bir tas getirerek tastaki bu müstahzarı göğsün içine boşalttı. Ardından göğsü kapattı. Daha sonra Hz.

¹⁶ Masalın modern dünyadaki konumu ile ilgili bkz. Mustafa Ruhi Şirin, *Masal Atlası*, İz Yay., İstanbul, 1998, s. 112.

¹⁷ Tzvetan Todorov, *Fantastik: Edebi Türe Yapısal bir Yaklaşım*, Metis Eleştiri, İstanbul, 2004, s. 59.

¹⁸ Todorov, *Fantastik*, s. 8., 64

¹⁹ Özdemir İnce, *Tabula Rasa: Eleştirel Deneme*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2002, s. 36.

Muhammed'i yanına alarak beraberce göğe çıktılar. Göğün ilk tabakasında Hz. Âdem (as.) ile buluştular. Yolculuğun son aşamasında Hz. Muhammed Allah ile de görüştü." (Müslim, İman, 263)

Elbette bir hadis asla kurmaca ve hayal olma iddiasında değildir ya da günlük bir gazete haberinin sadece bilgilendirme amacıyla verdiği bir haber seviyesine indirgenemez. İndirgenmediği takdirde yukarıdaki garip anlatımla karşılaşılır. Demek ki, hadis metninin bilgi verme özelliğinin yanı sıra, başka özellikleri de vardır. Bu çerçevede hadis metninin en karakteristik özelliğinin okuyucudan kendisine boyun eğmesini istemek olduğunu da söyleyebiliriz. Dolayısıyla daha ilk başta rivayet zinciri "Ey dinleyici, bu gerçek bir olaydır. Gerçek olmakla kalmayıp, Hz. Peygamberin söz ve davranışını bize aktaran otoriter bir metindir. Hatta bu metin inandığın değerler manzumesinin bir parçası olarak, sadece okuyup anlamayı değil, boyun eğmeni de bekler" mesajını verir ve masallardaki tekerlemelerin aksine okuyucuyu/dinleyiciyi gerçek bir dünyaya hazırlar²⁰. Nasıl ki bir öykünün örnek okuru ampirik okur değilse, hadis metninin örnek okuru da ampirik okur değildir.

Sözgelimi Müslim'de yer alan şu rivayet zinciri (Müslim, Tevbe, 12)

Bize Yahya b. Yahya et-Temîmî ile Katan b. Nüseyr rivayet ettiler. Lafız Yahya'nındır. (Onlar dediler ki): Bize Cafer b. Süleyman, Saîd b. İyâs el-Cüeyrî'den, o da Ebû Osman En-Nehdî'den, o da Hanzala el-Üseyyidî'den naklen haber verdi. - Hanzala, Peygamberimizin vahiy kâtiplerindendir.- Hanzala anlatıyor:

Okuyucuya bu metnin dogmatik bir boyutunun olduğu hakkında ön bilgi verir ve üstü örtülü biçimde metni bu gözle okumaya davet eder. Söz konusu rivayet zincirinin sunduğu metinde olayın etrafında cereyan ettiği kişi Hanzala'dır. O, rivayette 1. tekil şahıs kullanmakta ve ikinci karakter Ebû Bekir ile aralarında gerçekleşen konuşmaya yer vermektedir. Aslında bu karakterler, Allah Resulü'ne bir hazırlayıcı figür olmanın ötesinde fazla bir değer taşımaz ve zihinde gayrı ihtiyari olarak ikincil karakterler olarak algılanır. Bu durum, hadis metninin doğası gereğidir. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Hadis metinleri iki katmanlı bir yapı arz etmektedir. İlk katmanda işlevsel olarak asıl ve yan karakterler vardır. Hz. Peygamber, kendisine yapılan atıf gereği bazen direkt, bazen dolaylı bir karakter olarak metnin içinde yer alsa da, aslında O, bundan daha öncelikli olarak metindeki üst katmana ait bir karakterdir. Üst katmanı bir yönüyle zihnimize Hz. Peygambere ait birikimin şekillendirdiği bir imaj olarak değerlendirmek mümkün olmakla birlikte, bunu okuduğumuz metnin bir bütün olarak yapısını çözümledikten sonra tek başına Hz. Peygamberin muhatap olduğu kişiler, davranış ve sözlerinin kendi içinde oluşturduğu bütünlük olarak algılamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bir olay bir hadis metninde ne kadar girift şekilde yer alırsa alsın, asıl olan ve okuyucunun izini sürmeye davet edildiği şey Hz. Peygamber'e ait davranış şekilleridir. Dolayısıyla tüm metnin okunmasından sonra ortaya konulacak peygamber

²⁰Ayrıca metin kavramı, iki yönü bir edebî tanımlamadır. Bir yanda metnin kendisi, diğer yanda metnin dış öğeleri vardır. Kapak, başlık, alt başlık, yazarın adı, katalog, ithaf, önsöz, epigraf gibi unsurlar bunlar arasındadır. Blz. Doğan Günay, *Metin Bilgisi*, Multilingual, İstanbul, 2001, s. 43.

davranışlarını modelleyen öz, hadis metinlerinde her metnin üst katmanıdır. Burada "Hadis metinlerindeki Peygamber figürü, bu iki katman arasında geçişi sağlayan bir figür olarak yapısal bir işlev görmektedir" sözünün, Hz. Peygambere atfedilen hadislerle ilgili olduğunu söylemek zayıftır. Söz konusu Hanzala rivayeti konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Hanzala anlatıyor:

"Ebû Bekir'le karşılaştık. 'Nasılsın, Hanzala!' dedi. Ben : 'Hanzala münafık oldu!' dedim. 'Fesuphanallah! O nasıl söz!' diye karşılık verdi. Konuşmaya devam ettim: 'Allah Resulünün yanındayken, O bize cenneti, cehennemi o kadar canlı anlatıyor ki, sanki gözlerimizle görmüş gibi oluyoruz. Efendimizin yanından ayrıldıktan sonra çocukla, iş gücü uğraşmaktan (Allah Resulünün anlattıklarını) unutup veriyoruz.' Ebû Bekir, 'Allah biliyor ya! Ben de aynı durumdayım' dedi. Beraberce Allah Resulünün yanına geldik. (Durumu ona aynı şekilde anlattık) Allah Resulü buyurdular ki: 'Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, benim yanımdaki ve ibadet ettiğinizdeki haliniz her zaman devam edecek olsaydı, Melekler evlerinizde, yollarınızda karşınıza çıkıp sizinle selamlaşır, elinizi sıkarlardı. Gel gör ki, Ya Hanzala! (İnsan bu!) Bazen öyle, bazen böyle!' Efendimiz (son sözünü) üç defa tekrarladı."

Hanzala (r.a) ve Ebû Bekir (r.a)'in anlatıya Hz. Peygamber'i dâhil ettikleri ilk andan itibaren aslında Peygamber figürü üst bir anlatının asıl karakteri olarak, metnin görünür yüzündeki Hanzala ve Ebû Bekir arasındaki anlatının üstünde bir üst metin oluşturmaya başlamıştır bile. Bu durumun, bir yönden okuyucunun zihinsel kabulü ile de yakından ilişkili olduğunu daha önce belirtmiştik. Zira hiçbir eser boyanan, yontulan ya da anlatılan nesneyle sınırlı değildir. Sözgelimi "Van Gogh'un başaklar arasında çizdiği kırmızı yol bizi onun çizdiğinden daha öteye, başka buğday tarlaları arasında, başka bulutlar altında yol aldırarak denize dökülen ırmağa kadar götürür. Bunun nedeni, yazmanın bir anlamda başkasının bilincine başvurmak demek olmasıdır²¹."

Çift katmanlı bu yapıda, metnin bir edebi form olarak ortaya konulmasında söz sahibi olan alt katman, çoğu hadiste metnin görünür yüzü olarak, düşünüldüğünden çok daha üst düzeyde bir olay örgüsü içinde örgütlenmiştir. Bu düzen, karmaşık ve sembolik unsurlar sayesinde okuyucuya metnin yazılı bütününden çok daha fazlasını vermektedir. Alt katman olarak ifade ettiğimiz metin, bir yönüyle zihni olan, diğer yönüyle metnin içinde daha kapalı bir alan oluşturan Peygamber karakterinin etrafındaki çeper biçiminde var olan üst katmanla birleştiğinde²²

²¹ Jean Paul Sartre, *Edebiyat Nedir?* çev. Bertan Onaran, Payel Yay., İstanbul, 1995, s. 51, 53.

²² Anlamın, dolayısıyla ya da yazınsal eylemin tamamlanması için söz konusu metnin bir okur tarafından alınması gerekir. Bunu dikkate alan Michael Riffaterre yazınsal olgunun metin ile okur arasında bir eylem olduğunu söyler. Bkz. İnce, *Yazınsal Söylem Üzerine*, s. 79. Biz de burada üst katman kelimesiyle hadis metninin benzer bir süreç tamamlandığında gerçek bir anlam ifade ettiğini anlatmak istiyoruz. Şu kadar var ki, "yorumda görecelik ve nesnelik sorunu ve metnin anlamını oluşturan şeyin ne olduğu sorunu Hirsch ve Gadamer arasındaki meşhur tartışmanın temelini teşkil etmektedir. Gadamer soruna 'mutlak hakikat iddiasını insanın kendi fanilik tecrübesiyle uzlaştırması nasıl mümkündür?' sorusu bağlamında yaklaşmaktadır. Bu sorunu felsefi hermenötüğün hareket noktası olarak seçen Gadamer, bir metni ancak ortak bir dil ve kültür ufkunu paylaşmak suretiyle anlayabileceğimizi

→

karşımıza hadis metni denilen metin çıkmaktadır. Dolayısıyla üst katman, metnin bizim zihinlerimizde oluşturduğu kabulün sonucu olarak ve metnin okunarak tüketilmesinden sonra ulaştığımız, fakat metinden bağımsız olmayan ikincil bir yapıdır²³. Oysaki metnin edebi formu, metnin literal kurgusu veya alt katman dediğimiz şeyin içinde saklıdır. Bazılarına göre “Hedef, yazarın değil, eserin dünyasına girmektir. Metnin içeriğine tutarlı bir yorum getirebilmek işinde elimizdeki tek ipucu metnin kendisi, biçimidir²⁴.” Bu söz sorunun sadece bir yönünü temsil eder. Metnin ait olduğu kültürel ortamla bir değer ifade eder.

Öte yandan Derrida'nın *Of Grammatology* ve diğer eserlerinde yazının konuşmadan önce geldiği yolundaki tezinden hareket edecek olursak yazının hataya, yanlış okumaya, yanlış bağlantı kurmaya ve buna benzer şeylere götürebileceğini varsaymak oldukça doğrudur. Fakat yine de bu niteliğinden dolayı hakikatin iletilmesini garanti eden bir diğer aracın, yani sözün gücünü kaybettiğini düşünmek yanlış olur. Dolayısıyla edebiyat asla platonik anlamda bir yazı değildir ve sözlü ya da yazılı ortaya konulan tüm edebî eserlerin içeriği sıklıkla birkaç bilgi türüne ait olabilir. Örneğin Moby-Dick edebî başarıları bakımından bir balinanın romanı olarak algılansa da o aynı zamanda balina avcılığı, balina bilimi ve denizciliğe ait bir kitaptır da...²⁵ Dolayısıyla tıpkı bunun gibi bir hadis metnini sadece hadis edebiyatı içinde bir metin olarak görmek üst ve alt katman olarak zaten yeterince sarmal-laşmış olan söz kümesini sınırlandırmaya matuf bir hareket olacaktır. Bu durum bir ölçüde hoş görülebilir olsa da, bu eğilim, çoğu kere hadis metninin içeriksel zenginliği bakımından bizi kavramsal bir yanılığa içine sokar. İlerleyen sayfalarda hadis metninin anlatı bilimi bakımından neliğine ait bir tanımına girişmeden genel karakteristiği üzerinde durulmuştur.

B. Hadis Metninin Edebî Yapısı ve Olay Örgüsü

Dil, kelimenin tam anlamıyla yazarın malzemesidir. Tıpkı bir yontu yapıtının, üzerinden bazı parçalar koparılmış bir mermer kitlesi diye betimlenmesi gibi, bir edebî eserin de belli bir dilden yapılmış salt bir seçme olduğu ileri sürülebilir²⁶. “Her metnin bir üretilme süreci, bu sürecin de metinden metine değişen gerçek-

→

şöylemektedir. Metin (text) bu ufuk içinde cereyan eden iletişim olayının bir safhasıdır... Gadamer'e göre, metnin anlamı, muhtevasının sonsuz denebilecek bir çeşitlilik ve (sınırlılık) içinde ifade edilebilme özelliğine rağmen, kendi özdeşliğini muhafaza edebilir. Bu nedenle metnin alımı meşru olarak yazarın niyetiyle bir tutulamaz... Metnin anlamı daima yazarın niyetini aşar.” Burhanettin Tatar, *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti –Gadamer versus Hirsch-*, Vadi Yay., Ankara, 1999, s. 17. Ayrıca bkz. Hüsamettin Arslan, *Retorik Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, Paradigma Yay., İstanbul, 2002.

²³ Hans Gadamer'in deyimiyle modern yazınbilim, “Bütünün anlaşılması parçaların anlaşılmasına bağlıdır, oysa parçalar bütün anlaşılmadan anlaşılabilir modelini benimser. Ancak gerek Dilthey ve onu izleyen modern yazınbilimin, gerek Dilthey öncesinin bu modele yaklaşımının en önemli öğelerinden biri tarihsellik bilincidir.” Bkz. Şara Sayan, *Metinlerle Söyleşi*, Multilingual, İstanbul, 1999, s. 37. Hermeneutik ve tarihsellik bilinci ise bu makalenin sınırlarını aşmaktadır.

²⁴ Süheyla Bayrav, *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*, Multilingual, İstanbul, 1999, s. 55.

²⁵ Niall Lucy, *Postmodern Edebiyat Kuramı Giriş*, çev. Aslıhan Aksoy, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2003, s. 184.

²⁶ R. Wellek-A. Warren, *Yazın Kuramı*, çev. Yurdanur Salman-Suat Karantay, Adam Yay., İstanbul, 2001, s. 202.

leşme aşamaları vardır. Sözelimi bir biçimsel mantık yapıtı metin üretme sürecinin, anlamsal açıdan, en derin düzeylerinde gerçekleşme aşamasına ulaşırken, bir felsefe yapıtı biçimsel mantığın gerçekleştiği derin anlam yapısının (evrensel simgesel yapısı) üstüne çıkararak kavramları belli temalarla donatır. Buna karşılık edebî diye adlandırılan bir metin, -yukarıda bahsettiğimiz metnin içeriğinin muhtemel çok yönlülüğüne rağmen- hem temalardan, hem de bu temaların özel olarak süslenmesinden oluşur.²⁷”

Râvi veya hadisi kitabına alan müellif, hadis metninde kayda değer gördüğü şahıs ve figürleri uygun noktalara yerleştirmekte, olayın gerçekliğini bozmadan, oluşturduğu plan çerçevesinde metnini oluşturmaktadır. Dolayısıyla râvi veya müellif anlatıyı bir olay örgüsü ile dile getirmektedir. Bu çerçevede onun olayda atlatığı unsurlar, bilgi eksikliği olarak algılanmamalıdır. Ayrıca hadis metinlerinde istiareler, mecazlar ve eşleştirmeler yoluyla anlam derinleştirilmektedir. Dolayısıyla pek çok hadis metni, tematik düzeyden figüratif düzeye çıkartılmış bir metindir.

Descartes'ın dediği gibi edebî metinlerde hiçbir ilinti bulunmayan bölümler arasında bile sanki gizli bir düzen vardır. Birçok düzensizlik sanatın sonucudur ve aslında bir tür düzendir²⁸. Öte yandan “her kurmaca anlatı zorunlu ve kaçınılmaz olarak hızlıdır. Çünkü anlatı, olayları ve kişileriyle bir dünya kurarken, bu dünya ile ilgili her şeyi söyleyemez. Belli şeylere değinir ve kalanı için okurdan bir dizi boş alanı doldurarak işbirliği yapmasını ister. Her metin okurdan onun işine katılmasını isteyen tembel bir araçtır²⁹.”

Edebî metinlerde İngilizcede ‘plan yapmak, entrika çevirmek, aldatmak ve yöneltmek gibi anlamlara bağlanan plot “olay örgüsü” (Arp. حَبْكَةُ الرَّوَايَةِ) kelimesi önem kazanmaktadır. Forster’e göre olay örgüsünü ‘salt hikâye’den ayıran şey, nedenselliklerdir. Paul Ricoeur’a göre, olay örgüsü ‘herhangi bir hikâyede olaylar dizisini yöneten anlaşılır bütün(dür) ...Bir hikâye, “olay örgüsü”nü bir hikâye hâline getiren olaylardan yapılmıştır. Örneğin ‘Kral öldü, sonra kraliçe de öldü’ bir hikâyedir. ‘Kral öldü, sonra kraliçe de *üzüntüden* öldü’ bir olay örgüsüdür. ‘Kraliçenin ölümünü dikkate aldığımızda, bu bir hikâyede geçiyorsa, ‘Peki sonra ne olmuş?’ deriz. Ama olay örgüsünde geçiyorsa, ‘Neden’ diye sorarız³⁰.

Bir olaylar dizisinde bazı olaylar başta, bazıları ortada, bazıları da sondadır. Bu nedenle anlatı, belli sayıda ardıl parçalardan oluşur; anlatının zamandan ve eylemlerden oluşan boylamsal bir yapısı vardır. Anlatının betimlenmesinde bu “yatay yaklaşım, dilbilim incelemelerindeki sözdizimsel çözümlemeye benzer. Buna dizimsel eksen de denilebilir³¹.

Bu makalede kısmen hadisin metninin kendisine mahsus yapısının ne olduğu sorgulanacak ve ağırlıklı olarak Misver bin Mahreme hadisi bağlamında ve daha

²⁷ Mehmet Rifat, *Gösterge Eleştirisi*, Tavanarası Yay., İstanbul, 2002, s. 36-37.

²⁸ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, s. 48.

²⁹ Eco, *Anlatı Ormanları*, s. 9.

³⁰ Gülsoy, *Büyübozumu*, s. 136.

³¹ Susana Onega-José Angel Garcia Landa, *Anlatıbilime Giriş*, çev. Yurdanur Salman-Deniz Hakyemez, Adam Yay., İstanbul, 2002, s. 14-15.

çok olay örgüsü ekseninde söz konusu hadis metnine sözdizimsel bir yaklaşım sergileneyecektir. Şu da ifade edilmelidir ki, bir anlatı metninin çözümlenmesinde olay örgüsü çok önemli görülmele birlikte yaklaşım farklarına göre çözümlenmede kullanılacak başka kavramlardan da bahsedilebilir. Bu noktada anlatı bilim analizlerinde farklı düzeylerin dikkate alınabileceği de vurgulanmalıdır. Zira farklı yaklaşımlara göre, iki, üç ya da dört düzeyden bahsedilebilmektedir. Örneğin Mieke Bal, anlatının, fabula (eylem düzeni), öykü ve metin şeklinde üç çözümlenme düzeyi olduğunu söylerken, Tomahevski, fabula ve sjuzet (olay örgüsü-anlatı) adında iki düzeyden bahsetmektedir. Tüm anlatı kuramlarının temel konularından biri zaten bu iki düzey arasındaki farkı ele almaktır³².

Edebiyat eleştirilerinde kuramsal farklılıklardan kaynaklanan bu tür farklı yaklaşımların olabileceği malumdur. Bu makalenin amacı, oldukça karmaşık ve kapsamlı yaklaşımların bize sunduğu teorik bilgiyi ortaya koymak değildir. Bilakis bu bilgiyi referans olarak hadis metinleri üzerinde anlatım teknikleri bakımından bir sorgulama denemesi yapmaktır. Bu bağlamda metin tenkidimizin hadis metnini ele alacağı eleştiri araçları, metnin özetlenmesi, öykünün-öykü düzeninin (olay örgüsünün) tespiti ve kısmen öyküdeki eylem (hareket unsurları) ve eylem düzeni (fabula) hakkında olacaktır. Anlattıklarımızın daha somut hâle gelmesi için Robinson Crusoe adlı eserden bir örnekleme yapılabilir. “Metin, kitapçıdan aldığımız ve gerçekte Defoe, (sözde Robinson) tarafından yazılmış kitaptır; fabula yolculukları sırasında ve adada yaşarken Robinson’un başına gelen her şeydir. Öykü veya daha doğru bir tanımlamayla olay örgüsü ise, buradaki eylemin aktarılışında kullanılan yol ve fabulanın kendine özgü bir bilişsel yapı içinde düzenlenişidir³³.” Bu makalede bu görüşün değerlendirilmesinde kullanılacak metin, Misver b. Mahreme rivayetidir.

C. Ebû Davud’un Sünen’inde Yer Alan Anlatı Üstüne Değerlendirme

Aşağıda çeviri metin olarak verilen hadis Ebû Davud’un Sünen’inde yer almaktadır. Bu hadisin kuruluşunda kuşkusuz, râvi Misver bin Mahreme doğrudan sorumludur. Fakat hadis metninde müellif Ebû Davud’un da önemli bir tasarrufu olduğu anlaşılmaktadır. Abdurrezzak’ın Musannef’inde aynı konudaki hadis metni, olayın örgüsü ve temel omurgası aynı olmakla beraber buradakine göre on kat daha uzundur. Ayrıca hadis, metin bilim yöntemleri çerçevesinde epizot (anlatım dilimi-ana kesit), alt dilimler-alt kesit, içerik ve figürler bakımından incelendiğinde Sünen’deki metnin, Musannef’e göre çok daha kısa olduğu görülecektir. Musannef’te oldukça karmaşık ve detaylı bir figürleştirmeye sahne olan anlatıda, Ebû Davud’un metninin, Abdurrezzak’ın rivayetine göre kısmen farklı bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır.

³² Eco, *Anlatı Ormanları*, s. 42.

³³ Onega, *Anlatıbilime Giriş*, s. 16.

1. Anlatı Metni

Hadis (Anlatı) Metni: Ebû Dâvud, Cihad, 156

Misver b. Mahreme anlatıyor:

Peygamber (s.a) Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı yıl ashabından bin küsur kişi ile birlikte (Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı.) Nihayet Zülhuleyfe'ye vardıkları zaman kurbanlığına gerdanlık taktı, onu işaretledi ve umre yapmak niyetiyle ihrama girdi. Efendimiz, üzerinden Mekkelilerin karargâhına inilen Seniyye mevkiine gelmişti ki, burada Efendimiz'in Kasva adındaki devesi yere çöktü. İnsanlar "yürü, yürü" dedilerse de boşunaydı. "Kasva huysuzlaştı, kıvılcıkmıyor!" diye bağırdılar. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz Kasva "yürümekte inatçılık etmez. Bu onun huyu değildir. Fakat onu yürümekten alıkoyan kuvvet, (Ebrehe'nin) filini yürümekten alıkoyan kuvvettir" buyurdu. Ve sözlerini sürdürdü: "Varlığım elinde olan zata yemin olsun ki; Mekkeliler bugün Allah'ın (harem içinde) muhterem kıldığı şeylere tazim kastederek, benden ne kadar güç istekte bulunurlarsa bulunsunlar ben bunları yerine getireceğim. Sonra deveyi harekete geçirmek için bir hamle yaptı, deve kalktı, (Hudeybiye'ye doğru ilerlemeye başladı.) Nihayet (Peygamber Efendimiz) Hudeybiye'de suyu az olan Samed Kuyusuna yakın son noktada konakladı. Bu sırada yanına Büdeyl b. Verka el-Huzaî, sonra da Urve b. Mes'ûd geldi. (Urve Arapların âdeti üzere) Peygamber'in sakalından tutarak onunla konuşmaya başladı. Muğire b. Şu'be de başında miğfer ve yanında kılıç olduğu halde Efendimizin yanında bulunuyordu. Kılıcın kabzasıyla Urve'nin eline vurdu ve Urve'ye: 'Elini O'nun sakalından çek!' diye bağırdı. Bunun üzerine Urve başını kaldırıp "Bu da kim?" dedi. Oradakiler de '(Tanımadın mı? Kardeşinin oğlu) Muğire b. Şu'be'dir" karşılığını verdiler. (Urve, Muğire'ye hitaben): "Ey hain! Ben hala senin kalleşliğini ödüyorum" dedi. Muğire (Müslüman olmadan önce) Cahiliye döneminde (Malik oğullarından) bazı kimselerle yol arkadaşlığı etmiş (ve yolda) bunları öldürüp mallarını almıştı. Bu olaydan bir süre sonra (Medine'ye) gelip Müslüman olmuştu. (Bu malları getirip Hz. Peygambere arz edince) Peygamber Efendimiz "Müslümanlığını kabul ediyoruz, fakat bu mallara gelince, bunlar kalleşçe alınmış mallardır. Bizim bunlara ihtiyacımız yoktur." buyurmuştu. Ravi Misver bu hadisi tam olarak rivayet etmiştir. (Fakat Musannif Ebû Davud onu kısaltarak aktarıyor.)

Kureyş'in Hz. Peygamber ile sulh yapmak üzere gönderdiği Süheyl, Müslümanların yanına gelince Hz. Peygamber onunla on senelik bir barış antlaşması üzerinde anlaştı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Ali b. Ebû Talib'i çağırıp ona hitaben) "Bu, Muhammed'in kabul ettiği antlaşmadır, diye yaz!" buyurdu. Hz. Ali, Efendimizin kabul ettiği Barış antlaşmasının metnini (yazarken), Süheyl "Bizden bir kimsenin sana sığınamayacağı ve sığınma talebinde bulunan senin dininde bile olsa iade edileceği anlaşma metnine yazılsın" dedi. Hz. Peygamber metnin yazılmasını tamandıktan sonra Sahabesine "Kalkın, kurbanlarınızı kesin, sonra da tıraş olun" buyurdu. Derken, mümin muhacir kadınlar geldiler. Nitekim Yüce Allah, "Ey inananlar! Mümin kadınlar hicret ederek size geldikleri zaman, onları (niçin geldiklerini anlamak için) sınayın" ayeti kerimesinde bu olaya işaret buyurmuştur. Bu ayetle bu kadınların Kureyşlilere geri verilmesinin uygun olmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca ayet, sadece mehirlerinin iadesini öngörmüştür.

Bir süre sonra Allah'ın Resulü Medine'ye döndü. Bu sırada Kureys'ten Ebû Basîr (isimli) bir adam (Müslüman olarak) Hz. Peygamberin yanına geldi. (Kureyşliler) onu istemek üzere iki elçi gönderdiler. (Efendimiz de antlaşma hükümlerine uyararak) Ebû Basîr'i bu iki adama geri verdi. Onlar Ebû Basîr'i alarak yola çıktılar. Nihayet nevalelerindeki hurmadan biraz yemek için orada konakladılar. Ebû Basîr bu ikisinden birine (Huneys'e): "Be adam! Senin kılıcının çok kaliteli olduğunu görüyorum" dedi. Kılıcı kınından çekerek: "Evet öyle, ben de bu kılıcı çok denedim" diye karşılık verdi. Ebû Basîr de "Onu bana göster de bir bakayım" dedi. Adam ona bu imkânı verdi. Ebû Basîr, hemen kılıca davranıp kılıcı ona indirdi. Adam oracıkta can verdi. Öbür adam canını zor kurtardı. Kaçarak Medine'ye vardı, koşu koşu mescide girdi. Adamı gören Peygamber "Bu adam korku içinde" dedi. Adam, Efendimizin yanına sokulup, "Arkadaşım, (Ebû Basîr tarafından) öldürüldü (Ona engel olmazsanız) kesinlikle beni de öldürecek" dedi. Bu sırada Ebû Basîr çıka geldi:

"(Ey Allah Resulü!) Sana Allah, sözünü yerine getirtti. Beni müşriklere geri gönderdin, sonra da Allah beni onların elinden kurtardı" dedi. Peygamber "Ebû Basîr ne adammış! Demek yanında bir kişi daha olsa ortalığı toza dumana katacakmış/savaşı tekrar ateşleyecekmış" dedi. (Ebû Basîr) Bu sözü işitince (Hz. Peygamber'in kendisini (antlaşmanın gereği olarak) Kureyşlilere göndereceğini anladı ve hemen (Hz. Peygamberin) huzurundan çıktı. Yollara düştü. Nihayet deniz sahiline geldi. (Bu sırada) Ebû Cendel de (müşriklerin elinden) kurtulup Ebû Basîr'e katıldı. Nihayet etraflarında müşriklerin elinden kurtulup gelen bir gerilla grubu oluştu.

2. Hadis Metninin Semiotik (Göstergebilim) Açısından Kesitlere Ayrılması

Herhangi bir anlatıyı semiotik açıdan çözümleyebilmek için öncelikle bu anlatının kesitlere ayrılması gerekmektedir. Kesitleme anlatıyı ya da metni, anlam kavşaklarına, bir başka deyişle okuma birimlerine ayırmak demektir³⁴. Yukarıdaki hadis metnindeki olay örgüsünün, eklemlenme noktaları dikkate alındığında üç ana kesit (epizot) hâlinde oluştuğu görülür. Bu üç ana kesit de farklı alt kesitlere ayrılmaktadır. Ana kesitlerin aşağıdaki şekilde adları verildikten sonra her bir ana kesitin alt kesitiyle birlikte anlatımına geçilebilir.

I Zülhuleyfe Epizotu

II. Hudeybiye Epizotu

III. Medine Epizotu

I. Zülhuleyfe Epizotu Alt Dilimleri

1-Hz.Peygamber ve 1000 kişinin yolculuğu Medine-Mekke

2-İhrama girme

3-Kasva'nın Mekke'den çevrilmesi

³⁴ Rifat Gösterge Eleştirisi, s. 124.

4-Hz.Peygamber'in yolculuğu ve konaklaması

5-Hz.Peygamberin iki elçiyle diyalogu

6-Kılıç figürü etrafında olay örgüsü

7-Yolculukta adam öldürme

8- Hz. Peygamberin Mescidine gelme

9-Şakiliğin reddi

II-Merkez Epizot (Hudeybiye Antlaşması Epizotu) Alt Dilimleri

1-Barış antlaşması

2-Sığınmacıların iadesi kararı

3-Kurbanların kesimi

4-Mümin kadınların dokunulmazlığı

III-Medine Epizotu Alt Dilimleri

1-Hz. Peygamber'in 1000 kişi ile yolculuğu Mekke-Medine

2-İslam'a girme

3-Ebû Basîr'in Medine'den çevrilmesi

4-Ebû Basîr'in yolculuğu ve konaklaması

5-Ebû Basîr'in iki kişiyle diyalogu

6-Kılıç Figürü etrafında olay örgüsü

7-Yolculukta adam öldürme (ileri gönderim)

8-Hz.Peygamberin Mescidine gelme

9-Gerillalığın kabulü

3. Anlatı Metninin Çözümlemesi

Bizim yaptığımız değerlendirme çerçevesinde Sünen'deki metinde üç temel epizot (ana kesit) vardır. Bu epizotlar da birtakım alt kesitlere ayrılmaktadır. I. Epizot ve III. Epizotların her birinin alt kesitleri dokuzar adettir. Merkez epizot ise bunlardan bağımsız şekilde çekirdekte yer almakta ve dört alt kesite ayrılmaktadır. Sünen metninde ilginç bir biçimde I. ve III. Epizotların dokuzar adet olan alt kesiti, sıralı şekilde birbirleri arasında simetri oluşturmaktadır. Metin bilimde paradigmatik ve çastik yapı olarak bilinen ve daha çok bir soğanı ortadan kestiğimizde bölünüş iki parçadaki kabukların birbirlerine tıpkı aynaya tutmuş gibi bir simetri oluşturduğu ve ilk epizotta ilk kesitin, 2. epizottaki son kesitle karşıtlık oluşturarak dıştan içe doğru bulunduğu bu anlatı şekli, burada sıralı şekilde 1. epizottaki ilk kesitin, 2. epizottaki ilk kesitle, 2. kesitin, diğerindeki 2. kesitle simetri oluşturacak şekilde örgütlenmiştir. Bilindiği üzere paradigmatik yapı ve metinlerdeki zıtlık unsurları, bazı durumlarda metnin görünür anlamlarının ötesinde metne ilk anlam dizgesiyle paralel ikinci bir anlam dizgesi de yerleştirebilmektedir. Ebû Davud'un Sünen'indeki Misver b. Mahreme'nin rivayet ettiği hadis metni, paradigmatik bir yapıda örgütlenmiş bir olay örgüsüne sahiptir. Olay örgüsündeki simetri I. ve III. Epizotlar arasında makalenin sonundaki tabloda gösterildiği şekilde oluşturulmuştur. Bu yapının rivayette rasgele bir şekilde gerçekleştiğini söyle-

mek olay örgüsünün karmaşık yapısı dikkate alındığında mümkün görünmemektedir.

Makale sonunda verdiğimiz bu tablo bir hadis metninin ravi ya da müellif tarafından istenilen bir anlatı dizgesine nasıl dönüştürülebildiğini göstermektedir. Eğer Ebû Davud olay örgüsünü bu şekilde paradigmatik bir yapı üzerine oturtmaysaydı, metnin kuruluşunun zayıflaması ve üslubun yavanlaşması nedeniyle zihnin olayı kavraması güçleşecek ve anlatı bu kadar etkili olmayacaktı.

Sünen'de bulunan anlatıdaki diğer eşleştirmelerden bir kesit sunmakla yetinelim:

Hız. Peygamber'in devesi-Ebrehe'nin fili

Kasvanın çöküşü-Filin çöküşü

Suyu az su (semed)-Suyu bol su (sîful bahr)

İhram-İslâm

Mugîre'nin yolculuğu: katil-kalleşlik-Ebû Basîr'in yolculuğu: katil-dürüstlük

Hız. Peygamber'in yolculuğu: kuyuya geliş-Ebû Basîr'in yolculuğu-denize geliş

Hız. Peygamber'in sakalından tutma-Müminlerin tıraş olması

Mugîre'nin kılıcı-Ebû Basîr'in kılıcı

D. Abdurrezzak'ın Musannef'inde Bulunan Anlatı Üstüne Değerlendirme

Burada *Musannef*'te bir hayli uzun olan metni vermek yerine bölümlere ayırarak özetlemekle yetineceğiz. Olayın genel çerçevesi yukarıda Ebû Davud'un *Sünen*'inde ana hatlarıyla verildiği için zaten okuyucunun zihninde bir plan oluştuğu düşünülebilir.

1-Anlatının genel karakteri

Abdurrezzak'ın *Musannef*'inde anlatı planı temel iki bölümden oluşur. Her iki bölümde alt anlatılar arasındaki bağlantıyı belirleyen husus, anlatının tamamına eşit aralıklarla serpiştirilmiş casus ve elçi karakterleridir. İlk bölümde beş casusun yerini ikinci bölümde beş elçi alır. Denilebilir ki, casus ve elçiler bir alt bölümü oluşturan figürlerdir. Bu iki bölüm arasında geçişi sağlayan ve olayların düğümlendiği ara bir halka da vardır. Bu halkayı bağımsız ve kapsamlı bir bölüm olarak görmek doğru değildir. Fakat bu anlatı halkası anlatının her iki bölümünü yumuşak bir geçişle birbirine bağlamaktadır. Anlatının tam merkezine yerleştirilmiş söz konusu anlatı halkası Urve b. Mesud es-Sekaff'nin kavmine hitabıdır.

Anlatının ikinci bölümü de yapısal olarak iki parçaya ayrılabilir. İlk parça Urve ile başlayan süreç, ikinci parça Hız. Peygamber'in Medine'ye gelişi ile başlayan süreçtir. Buna göre anlatının planı ve kısa özeti şu şekildedir³⁵ :

³⁵ Hadis metni için bkz. Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1983, V, 330-346.

I. Bölüm:

1-Hazreti Peygamber, Medine'den bin kişi ile umre yapmak için yola çıkar. Fakat Mekke putperestlerin elindedir. Allah Resulü, Huzaalı casusunu bilgi toplaması için Kureyş'e gönderir.

2-Hz. Peygamber ilerleyişine devam eder. Afsan yakınlarında Gadîru'l-estât'a varır. Huzaalı casus geri gelir. Casus haber getirmiştir. Ka'b b. Lüey ve Âmir b. Lüey kardeşler Hubşan dağı eteklerinde yaşayan bir grup insanı –ki tarih kitapları bunların Hevn, Hâris ve Mustalık oğullarına mensup olduklarını kaydeder- Hz. Peygambere karşı bir mukavemet unsuru olarak toplamıştır. Hz. Peygamber, bunlarla hemen savaşıp savaşmama konusunda sahabesine danışır. Bizzat Hz. Peygamberin ağzından bu insanların “ayaktakımı” oldukları ifade edilmektedir. Bunların dikkate alınmamasına karar verilir.

3-Hz. Peygamberin ilerleyişi devam eder. Bu sefer anlatı sahnesi yol ayrımı denilen yere taşınmıştır. Bu kelimenin seçimi maksatlardır. Kelime bir dönüm noktasına ve belirsizliğe gönderme yapmaktadır. Az ilerde Halid'in, beraberinde Kureyş öncü birlikleriyle Ganim'de olduğu vurgulanır. Halid, Hz. Peygamber ve sahabenin kaldırdığı toz bulutunu fark ederek Mekke'ye, 'Peygamberin ilerleyişine devam ettiği' haberini ulaştırır.

4-Hz. Peygamber Seniyye'ye varır. Burada ilginç bir olay olur ve Hz. Peygamber'in devesi Kasva yere çöker. Sahabe ne yaptıysa deveyi yerinden oynatamaz. Onlar “Kasva huysuzluk yapıyor” diye yakınır. Fakat Hz. Peygamber müdahale eder ‘Kasva huysuz bir hayvan değildir. Onu Ebrehe'nin filini durduran güç durdurdu” diye. Allah Resulü deveyi zorlar, deve kalkar ve yoluna devam eder.

5-Hz. Peygamber ve sahabesi nihayet Aksa'l-Hudeybiye'de semed diye tanımlanan, suyu az bir kuyunun yanında konaklarlar. Su azdır, Oradaki sahabenin sayısı ise bini bulmaktadır. Hz. Peygamber, kuyuya bir ok atar ve kuyunun suyu bereketlenir.

6-Oradayken, Tihame'den Hz. Peygamber'in sırdaşı olan Büdeyl b. Verka el-Huzâî bir grup Huzaalı ile Hz. Peygambere gelir ve “Ka'b b. Lüey ve Âmir b. Lüey kardeşler Hudeybiye kuyusunda beklemektedir. Askerlerin anneleri de çocuklarına destek vermek için develerle gelmiştir ve kadınlar develerden süt sağarak çocuklarını beslemektedirler” diye Kureyş'ten haber verir.

6-Büdeyl, Hz. Peygamber'in yanından ayrılarak, Kureyş'e gider. Kureyş'e sanki onları destekliyormuş gibi davranarak “Bu adamdan haber getirdim” der. Akıl edemeyenler haberi anlatmasını istemez, fakat akıllı olan biri (zü'r-re'y) “anlat” diye ısrar eder.

Merkez: (Düğümleme Noktası) Urve b. es-Sekafi, Kureyş'e bir konuşma yapar.

II. Bölüm:

1-Urve, Hz. Peygamber'e Kureyş'in elçisi olarak gelir. Hz. Peygamber, daha önce Büdeyl'e dediği gibi amaçlarının savaşmak değil, umre yapmak olduğunu söyler.

i-Urve sahabeyi korkaklıkla suçlar. Bunun üzerine Ebû Bekir, kızar hatta ona ağır bir hakaret olan“umsus bazre'l-lât” diye hakaret eder. Urve, Ebû Bekir'in daha önce çok iyiliğini gördüğü için cevap vermeyeceğini söyler.

ii-Bu sırada Urve, antlaşmalar sırasında Arapların âdeti olduğu üzere Hz. Peygamber'in sakalından tutarak konuşmaya başlar. Hz. Peygamber'in yanında bulunan Mugîre b. Şu'be kılıcının kabzasıyla Urve'ye “elini Peygamber'in sakalından çek” diyerek müdahale eder. Urve gerçekte Mugîre'nin amcasıdır. Urve, miğferi içinde Mugîre'yi tanıyamaz ve “Bu kim?” diye sorar. Oradakiler “Mugîre” derler. Kendisine müdahale edenin yeğeni Mugîre olduğunu anlayan Urve geçmişte bir olayı hatırlatır ve Mugîre'yi kalleslikle suçlar.

iii-(Geri gönderim) Zira Mugîre eskiden bir kervanla seyahate giderken yol arkadaşlarını öldürmüş ve mallarını alarak kaçmıştır. Gasp malı ile beraber Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelmiş ve Müslüman olmak istediğini söylemiştir. Allah Resulü, “Müslümanlığımı kabul ederiz, fakat gasp edilmiş malları kabul etmeyiz” diyerek Mugîre'ye ilk dersi vermiştir.

iv-Râvi bu noktada Urve'nin sahabe ile ilgili bazı değerlendirmelerine yer verir.

2-Kureyş, Kinaneli bir elçi gönderir. Hz. Peygamber, ashabını “Bu gelen adam kurbanlık hayvanlara, hac merasimine son derece saygılı bir kişidir. Ona göre davranın kurbanlık develeri öne çıkarın, onu telbiyelerle karşılayın” diye ikazda bulunur. Sahabe denileni yapar. Adam bundan gerçekten etkilenir ve Kureyş'in yanına döndüğünde “Müslümanların Beytullah'ı ziyaret etmelerinde bir sakınca görmüyorum” der.

3-Kureyş'ten Mikrez b. Hafs elçi olarak gelir. Hz. Peygamber, sahabeyi “Bu adam günahkârın tekidir” diye uyarır.

4-Hz. Peygamber, Mikrez ile konuşurken, Kureyş'in elçisi olarak Süheyl b. Amr gelir. Süheyl, Hz. Peygamber ile Kureyş arasında yapılacak olan antlaşmanın taslağı üzerinde konuşmaya gelmiştir. Süheyl, Müslümanların umreyi gelecek seneye ertelemesini ister. Süheyl, “Çünkü bu yıl Kâbe'yi ziyaret etmeniz, bizim Arapların gözünde saygınlığımızı kaybetmemize neden olur” der. Ayrıca olası mültecilerin iadesini öngören bir antlaşma hükmünün antlaşma metnine dâhil edilmesini ister.

5-Bu sırada Ebû Cendel tutsak edildiği Mekke'den prangalar vurulmuş olarak gelir. Ebû Cendel, Kureyş elçisi Süheyl'in oğludur. Süheyl, onun kendisine iadesini ister. Hz. Peygamber, henüz antlaşmanın imzalanmamış olmamasını gerekçe göstererek Ebû Cendel'i vermek istemez. Fakat elçi sorun çıkarmaktadır. Hz. Peygamber, Süheyl'e “Benim hatırım için Ebû Cendel'i bağışla” der. İkinci elçi günahkâr Mikrez bile Ebû Cendel'in bağışlanabileceğini söyler. Fakat Ebû Cendel'in babası Süheyl, Ebû Cendel'in kendisine verilmesinde ısrar eder ve “Yoksa antlaşmayı imzalamayacağım” der. Ebû Cendel, sahabenin gözyaşları içinde babasına teslim edilir.

6-Hazreti Ömer bu olup bitene bir türlü akıl sır erdiremez. Daha sonra Hz. Ömer, duygularını “Müslüman olduğumdan beri bir defa şüpheye düştüm. O da o

gündü” diyerek açık yüreklilikle anlatmıştır. Hz. Ömer olayın sıcağı sıcağına Hz. Peygamber'e “Sen gerçek Peygamber değil misin?” diye sormuştur. “Niçin dinimize karşı bu aşağılamayı kabul ediyoruz?” demiştir. Allah Resulü Hz. Ömer'e, bu sene için Beytullah'ı ziyaret etme sözü vermediğini, sadece Beytullah'ı ziyaret edeceğimiz” dediğini söylemiştir. Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'e giderek aynı eleştirileri yöneltmiştir. Hz. Ebû Bekir ise, “Be adam! Peygamberin eteğine yapış, aklını başına al” diyerek Hz. Ömer'e tepki göstermiştir.

7-Hz. Ömer kadar olmasa da antlaşma metni imzalandıktan sonra bütün sahabe'nin yüzünden düşen bin parçadır. Hazreti Peygamber üç defa kalkın, kurbanlarınızı kesin, traş olun diye emretmesine rağmen sahabe yerinden kıpırdamaz. Peygamber Efendimiz, Ümmü Seleme'nin yanına girer ve sahabe'nin tutumundan yakını. Ümmü Seleme Hz. Peygambere “Kimseye bir şey deme, berberini çağır tıraş ol” diye tavsiye eder. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin dediğini yapar. O zaman Sahabe de kalkıp, emredilene yapar. Fakat bu sırada neredeyse tasalarından ölmek üzeredirler.

8-Sonra Hz. Peygamber'e Mekke'den ayrılan bazı mümin hanımlar gelir. Bunun üzerine Mümtehine, 60/10. ayeti iner: “Ey iman edenler! Mümin kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü Müslüman hanımlar kâfirlere helal değillerdir. Kâfirler de Müslüman hanımlara helal olmazlar. Mihr olarak harcadıklarını kocalarına geri verin. Mihrlerini verdiğiniz takdirde, bu kadınlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Müşrik karılarınızı nikâhlarınızda tutmayın (...)

(İleri gönderme) Hazreti Ömer “Müşrik karılarınızı nikâhlarınızda tutmayın” emri uyarınca iki müşrik hanımını boşar. Bunlardan biri, Ebû Süfyân'ın oğlu Muaviye ile evlenir; diğeri ise Safvân b. Umeyye ile.

9-Allah Resulü Medine'ye döner. Ebû Basîr, Müslüman olmuş bir Kureyşli'dir. Mekke'den kaçarak Medine'ye sığınır. Kureyş onu almak üzere ardı sıra Medine'ye iki adam gönderir. Hz. Peygamber antlaşma hükümlerine göre Ebû Basîr'i iade eder.

10-Ebû Basîr'i teslim alan iki kişi, yola koyulurlar. Yolculukları sırasında hurma yiyerek karınlarını doyurmak için konaklarlar. Ebû Basîr onlardan birine, elindeki kılıcın çok kaliteli olduğunu söyler. Diğeri kılıcı kınından çeker ve “Ben onu çok denedim, çok denedim...” der. Ebû Basîr “Bir bakayım” diye karşılık verir. Adam Ebû Basîr'in kılıca bakmasına izin verince Ebû Basîr kılıcı adama indiriverir. Adam oracıkta ölür. Diğeri kaçır, Medine'ye gelir, korku içinde Hz. Peygambere sığınır. “Arkadaşım öldürüldü. Ben de öldürüleceğim” diye sızlanmaktadır. Ardından Ebû Basîr çıkagelir, Hz. Peygamber'e “Siz” der, “sözünüzde durdunuz, beni iade ettiniz. Allah da beni kurtardı.” Bütün bu olup biten karşısında Allah Resulü'nün dudaklarından “Ne adammış! Yanında bir kişi daha olsa tozu dumana katacakmış” sözü dökülür. Ebû Basîr, Hz. Peygamber'in sözünün nereye varacağını sezer, Hz. Peygamberin antlaşma hükümlerine göre onu iade etmesi kaçınılmazdır. Ebû Basîr hemen oradan uzaklaşır.

11-Ebû Basîr yollara düşer, (Medine yolunda) deniz kenarında (el-‘Îs adı verilen bir yerde) mevzilenir. Bir süre sonra Ebû Cendel de Mekke’den kaçarak Ebû Basîr’e katılır. Zamanla ikisinin çevresinde bir gerilla grubu oluşur. Bu grup Mekke’nin ticaret kervanlarını vurur. Bu durumdan rahatsız olan Mekke, Hz. Peygamber’e “Merhamet! Allah aşkına şunları durdurun” diye haber gönderir. Hudeybiye Antlaşmasının mültecilerin iadesini öngören hükmü iptal edilir ve Medine’ye gelenlerin güvende oldukları hükmü kabul edilir. Derken, Fetih Suresi’nin 24–26. ayetleri iner:

“O, Mekke’nin göbeğinde, sizi onlara karşı üstün kıldıktan sonra, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir. Onlar, inkâr edenler ve sizi Mescid-i Haram’ı ziyaretten ve (ibadet amacıyla) bekletilen kurbanlıkları yerlerine ulaştırmaktan alıkoyanlardır. Eğer, oradaki henüz tanımadığınız inanmış erkeklerle, inanmış kadınları bilmeyerek ezmeniz ve böylece size bir eziyet gelecek olmasaydı, (Allah, Mekke’ye girmenize izin verirdi). Allah, dileğini rahmetine koymak için böyle yapmıştır. Eğer, inananlarla inkârcılar birbirinden ayrılmış olsalardı, onlardan inkâr edenleri elem dolu bir azaba uğrattırdık. Hani inkâr edenler kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah ise, Peygamberine ve inananlara huzur ve güvenini indirmiş ve onların takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) sözünü tutmalarını sağlamıştı. Zaten onlar buna lâıyk ve ehil idiler. Allah, her şeyi hakkıyla bilmektedir.”

Sonuç

Ebû Dâvud’un Sünen’inde yer alan Misver rivayetindeki hadis metninde bulunan olay örgüsü, söz konusu olayların pek çok detayları muhtemel olmakla beraber gerek râvi, gerek müellifin, kendi ilgisi dışında kalan ve yapıya taşımak istemediği unsurları nasıl devre dışı bıraktığını gösteren ilginç bir örnektir. Ebû Dâvud, metin içinde paradigmatik bir yapı oluşturmakta, figürasyonda kullandığı unsurlar arasında ilginç eşleştirmeler ortaya koymaktadır. Bunlar modern edebiyatta kabul gördüğü üzere anlatımı kuvvetlendirmektedir.

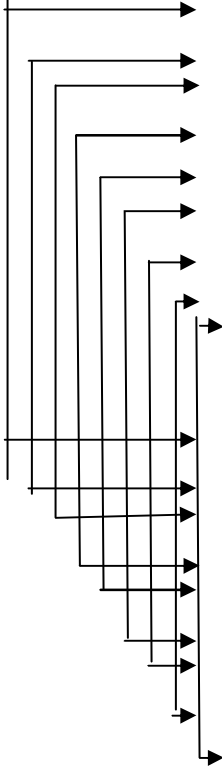
Aynı olay Abdurrezzak’ın Musannef’inde daha kapsamlı bir olay örgüsü ile aktarılmaktadır. Musannef’te sayısı on bir olan epizotların (ana kesit) sayısı Ebû Dâvud’un Sünen’inde –farklı yaklaşımlarla rakamda değişmeler olsa da– üç adettir. Öte yandan Musannef’te hareketli bir figür olarak kullanılan elçi figürü altı iken, Sünen’de bu sayı dörde düşmüştür. Sünen’de, Musannef’teki bazı ikincil epizotlara (alt kesitlere) yer verilmemiştir. Bunlardan biri Hazreti Ömer’in Hazreti Peygamber’e karşı çıktığı ve Hazreti Ebû Bekir ile Hazreti Ömer eşleştirmesi bağlamında sadakatin ele alındığı epizottur. Musannef’te sonradan Hazreti Ömer’in iki müşrik hanımını boşamak zorunda kalması ile Mekke’den kaçarak Medine’ye gelen mümine hanımların müşriklere iadesi arasında tam bir müteakabiliyet kurgusu vardır. Ebû Dâvud’un Sünen’inde ise bu kurgu tek taraflı bozulmuştur. Abdurrezzak, Hazreti Ömer’in, Hazreti Peygamber’in Mekke ile antlaşma yapmasına karşı çıkışını ele aldıktan sonra Hazreti Ömer’in bilahare hanımlarını boşamak zorunda kalmasına temas etmektedir. Ne var ki, söz konusu olaya Ebû Dâvud ilgisiz kalmıştır. Aynı

olayın anlatıldığı her iki metinde bu ve buna benzer farklılıklar, râvi ve müelliflerin metin üzerindeki tasarruflarını açık bir şekilde göz önüne sermektedir.

Son söz olarak bu tahlil denemesi şunu göstermektedir: İlk bakışta hadis metninin dış biçimi tarihsel ve biyografik bir yapı arz ederek nesnel bir metin izlenimi vermektedir. Bununla beraber hadis metninin üst katman olarak ifade ettiğimiz okuyucuyla ilgili zihni ve bilişsel tarafı onu öznel kılmaktadır; ayrıca alt katman olarak tanımladığımız metnin literal ve görünür yüzü de rivayeti gerçekleştiren irade (râvi veya müellif tarafından) bir olay örgüsüne dayandırılmaktadır. Bu çerçevede olay örgüsünün oluşturulmasının, öznel bir girişim olduğu söylenebilir. Bu durum, hadis metinlerini “Hadis Edebiyatı” tanımlaması içinde edebiyatın eleştiri yöntemlerine tabi tutmaya açık hâle getirmektedir. Her ne kadar hadis metni kendi bütünlüğü ve karakteristiği içinde okuyucusunu Hz. Peygamber'in hareketlerini takip etmeye ve “dogmatik bir değer olarak” kendisine boyun eğmeye çağırsa ya da hadis metinleri gerçek ve yaşanmış olaylar olsa da anlatı bakımından tahlil edilmeleri hadis metinlerinin farklı zenginliklerini ortaya koyacaktır.

Tablo:

I.Epizotun Alt Dilimleri

- 1-Peygamber ve 1000 kişinin yolculuğu Medine-Mekke
- 2-İhrama girme
- 3-Kasva'nın Mekke'den çevrilmesi
- 4-Peygamber'in yolculuğu ve konaklaması
- 5-Peygamberin iki elçiyle diyalogu
- 6-Kılıç figürü etrafında olay örgüsü
- 7-Yolculukta adam öldürme (geri gönderim)
- 8- Medine'ye gelme
- 9-Şakiliğin reddi

III. Epizotun Alt Dilimleri

- 1-Peygamber'in 1000 kişi ile yolculuğu Mekke-Medine
- 2-İslam'a girme
- 3-Ebû Basîr'in Medine'den çevrilmesi
- 4-Ebû Basîr'in yolculuğu ve konaklaması
- 5-Ebû Basîr'in iki elçiyle diyalogu
- 6-Kılıç figürü etrafında olay örgüsü
- 7-Yolculukta adam öldürme (ileri gönderim)
- 8-Medine'ye gelme
- 9-Gerillalığın kabulü

Kaynakça

- Arslan, Hüsametdin, *Retorik Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, Paradigma Yay., İstanbul, 2002.
- Aslan, Kemal, *Haber Nasıl Okunur?: Haberde İdeoloji, Söylem*, Anahtar Kitap, İstanbul, 2004.
- Barthes, Roland *Yazı Nedir?*, Hil Yay., 1987, s. 75.
- Bayrav, Süheyla, *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*, Multilingual, İstanbul, 1999.
- , *Yapısal Dilbilimi*, Multilingual, İstanbul, 1998.
- Bilkan, Ali Fuat, *Masal Estetiği*, Timaş Yay., İstanbul, 2001.
- Canan, Erkan, *Edebiyatın "Yaşamla Oyunu"*, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php, (21/05/2006).
- Demir, Yavuz, *İlk Dönem Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2002.
- Doltaş, Dilek, "Söylem ve Yazın", *Söylem Üzerine*, Metu Pres, Ankara, 2003.
- Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1983, (V, 330-346).
- Eco, Umberto, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, Can Yay., İstanbul, 1996.
- Guiraud, Pierre *Göstergebilim*, çev. Mehmet Yalçın, İmge Yay., Ankara, 1994.
- Gülsoy, Murat, *Büyübozumu: Yaratıcı Yazarlık Kurmacanın Bilinen Sırları ve İhlâl Edilebilir Kuralları*, Can, İstanbul, 2006.
- Günay, Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual, İstanbul, 2001.
- İnce, Özdemir, *Yazınsal Söylem Üzerine*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2002.
- , *Tabula Rasa: Eleştirel Deneme*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2002.
- Lucy, Niall, *Postmodern Edebiyat Kuramı Giriş*, çev. Aslıhan Aksoy, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2003.
- Lukacs, Georg, *Roman Kuramı*, çev. Cem Soydemir, Metis Yay., İstanbul, 2003.
- Onega, Susana -José Angel Garcia Landa, *Anlatıbilime Giriş*, çev. Yurdanur Salman-Deniz Hakyemez, Adam Yay., İstanbul, 2002.
- Randall, William L., *Bizi 'Biz' Yapan Hikâyeler: Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995.
- Rifat, Mehmet, *Gösterge Eleştirisi*, Tavanarası Yay., İstanbul, 2002.
- , *Göstergebilimin ABC'si*, Simavi Yay., 1992.
- Sartre, Jean Paul, *Edebiyat Nedir?* çev. Bertan Onaran, Payel Yay., İstanbul, 1995.
- Saussure, Ferdinand de, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, 1979.
- Sayan, Şara, *Metinlerle Söyleşi*, Multilingual, İstanbul, 1999.
- Şirin, Mustafa Ruhi, *Masal Atlası*, İz Yay., İstanbul, 1998.
- Tatar, Burhanettin, *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti -Gadamer Versus Hirsch-*, Vadi Yay., Ankara, 1999.
- Todorov, Tzvetan, *Fantastik: Edebî Türe Yapısal bir Yaklaşım*, Metis Eleştiri, İstanbul, 2004.
- Tolkien, J. R. R. *Peri Masalları Üzerine*, Altıkırkbeş Yay., İstanbul, 1999.
- Wellek, R. -A. Warren, *Yazın Kuramı*, çev. Yurdanur Salman-Suat Karantay, Adam Yay., İstanbul, 2001.